

Saamelaiskäräjien edustajien puheenvuorot perustuslakivaliokunnan julkisessa kuulemisessa Saamelaiskäräjälain uudistamisesta 25.1.2023

Saamelaiskäräjien puheenjohtaja Tuomas Aslak Juuso

Hyvät perustuslakivaliokunnan jäsenet, arvoisat kuulijat. Kiitän perustuslakivaliokuntaa, että olemme saaneet tulla kertomaan Saamelaiskäräjien kannan lakiesitykseen. Itsehallintomme puolustaminen on meille kunniatehtävä. Saamelaiskäräjälain uudistus on meille erittäin tärkeä asia. Siinä on kyse oikeusvaltion ytimeistä: sekä perustuslaillisesta oikeudestamme itsehallintoon että meille taatuista alkuperäiskansaoikeuksista. Siinä on kyse itsemääräämisoikeudestamme, koko kansamme hyvinvoinnista ja sen elinvoimaisesta tulevaisuudesta. Siinä on kyse siitä, millä tavalla saamelaiset voivat vaikuttaa omaan tulevaisuuteen. Alkuperäiskansalle, oma itsehallinto on erittäin arvokas, se on kulttuurimme suurin turvaaja. Samalla sitä täytyy myös voida kehittää eteenpäin, sen täytyy voida uudistua aina tarvittaessa.

Saamelaiskäräjien tehtävänä on kansamme kielen ja kulttuurin itsehallinto, joka meille on Suomen perustuslaissakin taattu. Käytännön tasolla tämä tarkoittaa hyvin monenlaisia asioita. Esimerkiksi pitkällisestä työstämme saamen kielten elvyttäjänä voi olla ylpeä. Olemme myös yksin vastuussa saamenkielisen oppimateriaalin tuotannosta Suomessa. Laadukkaat mutta vähäiset materiaalimme ovatkin olennaisia saamelaisten koululaisten yhdenvertaisuudelle. Olemme myös ainoa taho, jonka ydintehtävänä on huolehtia perinteisten elinkeinojemme elinvoimaisuudesta ja kannattavuudesta – varmistaa se, että elinkeinomme ja siten myös kulttuurimme säilyvät vielä tulevaisuudessakin. Kukaan muu ei tätä työtä puolestamme tee ja täten olemassaolomme osallistaa Saamen kansan äänen kollektiivisesti suomalaisen yhteiskunnan päätöksen tekoon.

Arvoisat valiokunnan jäsenet.

Suomi on sitoutunut toteuttamaan alkuperäiskansaoikeuksia. Haluamme uskoa, että Suomi näin myös haluaa ja todella aikoo tehdä: että Suomi haluaa kunnioittaa solmimiaan sopimuksia ja itsehallintoamme. Tällä hetkellä YK:n ihmisoikeuskomitea ja rotusyrjintäkomitea ovat kuitenkin todenneet, että Suomessa vallitsee ihmisoikeuksien loukkaustila – saamelaisten itsemääräämisoikeus ei siis toteudu sopimusten mukaisesti. Tämä on surullinen ja häpeällinen asia – tahra Suomen kansainvälisessä maineessa, joka vain synkkenee vuosi vuodelta, tällöin on kysyttävä eikö Suomen yhteiskunnan päättäjät halua korjata asiaa? Komiteat ovat todenneet, ettei tätä loukkaustilaa voida katsoa selviteteksi ennen kuin saamelaiskäräjälaki korjataan. Komiteat ovat myös todenneet selkeästi, että korjaamista varten on selkeytettävä sekä vaaliluettelon kriteerejä että neuvotteluelvoitetta kansainvälisiä alkuperäiskansaoikeuksia vastaavaksi, juurikin siten, että saamelaiset kollektiivisesti ovat uudistukset hyväksyneet, kuten tässä lakiesityksessä nyt tehtäisiin.

Kaikki varmasti ymmärtävät, kuinka tärkeä kansan oma edustuselin on: sellainen, josta se päättää itse. Kaikki ymmärtävät heti, kuinka valtava ongelma olisi, jos esimerkiksi EU päättäisi Suomen eduskunnan jäsenet – tai sitten Ruotsi valitsisi Suomen jääkiekkomaajoukkueen pelaajat. Saamelaisia ei voi pyytää neuvottelemaan itseään ulos itsemääräämisoikeudestaan ja alkuperäiskansaoikeuksistaan.

Saamelaiskäräjät, meidän oma edustuselimemme on ylintä päätösvaltaa käyttävässä täyskokouksessaan hyväksynyt selkeällä enemmistöllä, äänin 15–3 (yksi tyhjä ääni) tämän lakiesityksen. Lisäksi täyskokous esitti, että lakiesitystä muutettaisiin 10 § osalta siten, että saamelaisten kotiseutualueen kuntakiintiötä päivitetäisiin. Muutosesityksessä Saamelaiskäräjillä tulisi olla aiemman kolmen sijaan vähintään kaksi jäsentä ja yksi varajäsen kotiseutualueen kunnista, minkä lisäksi loput 13 jäsentä valittaisiin äänimäärän perusteella siten, että vähintään viiden jäsenen olisi oltava saamelaisten kotiseutualueelta. Tämäkin muutosesitys hyväksyttiin selkeällä enemmistöllä, ääni 15–4. Saamelaisten demokraattinen edustuselin on tahtonsa selkeästi ilmaissut, noin 80 % enemmistön mukaisesti. Pyydän, että myös Suomen valtio kunnioittaa sitä.

Tämä lakiesitys on toimiva kompromissi, joka onnistuu toteuttamaan aiempaa paremmin sekä Suomen kansainvälisiä sitoumuksia, ihmisoikeuksia, Suomen perustuslakia ja muuta saamelaisia koskevaa kansallista lainsäädäntöä. Pyydän, että meille suotu itsehallinto-oikeus toteutuu, ja että tämä lakiesitys hyväksytään. Kiitos.

Saamelaiskäräjien toinen varapuheenjohtaja Leo Aikio

Hyvät perustuslakivaliokunnan jäsenet ja kuulijat, olen Leo Aikio, Saamelaiskäräjien II varapuheenjohtaja. Olen inarinsaamelainen ja kielen menettäjä.

Sukuni on asuttanut samoja paikkoja Inarijärven rannalla niin kauan kuin tiedetään ja säilyttänyt inarinsaamelaisen kulttuurin, perinteiset elinkeinot ja kielensä. Kaikki tämä on siirtynyt sukupolvelta toiselle vuosisatojen ajan aina tähän päivään saakka, lukuun ottamatta inarinsaamen kieltä, joka ei valtion suomalaistamispolitiikan vuoksi siirtynyt vanhemmiltani enää minulle.

On ikävää kuulla, kuinka julkisessa keskustelussa kuulee väitteitä siitä, että uusi laki olisi syrjivä juuri inarinsaamelaisia kohtaan. Että se estäisi kielensä menettäneiden saamelaisten pääsyn Saamelaiskäräjien vaaliluetteluun. Tämä ei pidä paikkaansa. Uusi laki nimenomaan parantaisi kielensä menettäneiden asemaa ja mahdollisuuksia hakeutua vaaliluetteluun. Tällä hetkellä kielikriteeri eli ensimmäisenä opitun kielen vaatimus ylittää kolmanteen sukupolveen, eli minun isovanhempani. Uuden lain mukaan riittäisi, että isoisovanhempani on puhunut saamea ensimmäisenä kielenään. Nähdäkseni tämä yksiselitteisesti parantaa myös niiden inarinsaamelaisten asemaa, joiden perheissä kieli on menetetty.

Lisäksi lain uusi kielikriteeriä painottava kolmospykälä olisi yhdenmukainen Norjassa ja Ruotsissa käytössä olevien kriteerien kanssa. Ruotsissa ja Norjassa tosin käytetään termiä kotikieli, kun taas Suomessa puhutaan ensimmäisenä opitusta kielestä. Käytännössä nämä kuitenkin tarkoittavat samaa asiaa.

On kohtuutonta ja henkisesti hyvinvoinnille on raskasta, että erityisesti inarinsaamelaisuutta käytetään Saamelaiskäräjälain muutosta vastustavien ryhmien keppihevosenä. Keskusteluissa tuntuu unohtuvan se, että inarinsaamelaiset ovat olemassa oleva ja tunnustettu saamenkieliryhmä, jota Saamelaiskäräjät edustaa. Inarinsaamelaiset ovat ansainneet sen, että laki viimein hyväksytään, ja että meidän lapset ja nuoret pääsevät vihdoin elämään elämänsä tämän repivän yhteiskunnallisen keskustelun ulkopuolella.

Kiitos ja viimeisen puheenvuoron meiltä käyttää edustaja Pirita Näkkäläjärvi Inarista.

Saamelaiskäräjien jäsen Pirita Näkkäljärvi

Kiitos, toinen varapuheenjohtaja Leo Aikio.

Arvoisat perustuslakivaliokunnan jäsenet ja muut kuulijat, nostan loppuun tärkeän asian saamelaiselle demokratialle, joka usein unohtuu keskustelussa saamelaiskäräjälakiesityksestä.

Saamelaiskäräjälakiesitys sisältää merkittäviä parannusehdotuksia äänestämisen helpottamiseksi. Saamelaiskäräjien vaalit järjestetään postin välityksellä kirjatulla kirjeellä ja siihen liittyy monenlaisia ongelmia. Välimatkat saamelaisten kotiseutualueella ovat pitkiä ja postipalvelut ovat valitettavasti huonontuneet. Äänestäjät joutuvat ajamaan jopa satoja kilometrejä hakeakseen kirjatun kirjeen postitoimipisteestä ja viedäkseen vaaliasiakirjat takaisin postiin. Tämä asettaa äänestäjät epäyhtenäiseen asemaan riippuen asuinpaikasta.

Saamelaiskäräjälakiesityksessä esitetään useita uudistuksia äänestämisen helpottamiseksi. Käyttöön otettaisiin esimerkiksi vaalibussi eli vaalit tulisivat ihmisten luo kyliin. Saamelaisalueen kunnissa voisi jatkossa olla useampi kuin yksi vaalipäivän äänestyspaikka, joissa voisi äänestää perinteisesti tiputtamalla äänen urnaan. Vaaliasiakirjat voisi myös palauttaa valtakirjalla vaalilautakunnalle eikä niitä tarvitsisi enää käydä viemässä henkilökohtaisesti.

Kaikki nämä saamelaiskäräjälakiesityksen sisältämät konkreettiset kehitysehdotukset äänestämisen helpottamiseksi vahvistaisivat saamelaista demokratiaa. Uudistukset parantaisivat huomattavasti saamelaisten yhdenvertaisuutta – asui äänestäjä sitten taajamassa tai pikkukylässä kaukana postipalveluista. Uudistukset voisivat myös nostaa äänestysaktiivisuutta.

Haluan lopuksi korostaa sitä, että saamelaiskäräjälakiesityksellä on takanaan Saamelaiskäräjien suuren enemmistön tuki äänin 15–3, 1 tyhjä. Tämä kertoo, että asia on tärkeä. Jos saamelaiskäräjälakiesitystä ei hyväksytä tällä vaalikaudella, niin asia ei katoa mihinkään vaan löytyy seuraavan hallituksen pöydältä, koska kansainvälisten ihmisoikeussopimusten loukkaukset olisivat edelleen voimassa. Ja, ratkaisematon tilanne vaikuttaa jo nyt Suomen kansainväliseen maineeseen ihmisoikeuksien mallimaana.

Saamelaiskäräjälakiesitys on tasapainoinen kokonaisuus. Se on neuvottelutulos. Se on askel eteenpäin – kohti sopua. Saamelaiskäräjät tukee saamelaiskäräjälakiesityksen vahvistamista yhdessä 10 § ehdotetun muutoksen kanssa.

Kiitän Saamelaiskäräjien edustajien puolesta mahdollisuudesta lausua tästä tärkeästä asiasta. Giittán Sámedikki ovddasteaddjiid beales vejolašvuodas cealkit dán dehalaš áššis. Giitu, spásseb, takká, kiitos.